מחוון: בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, עיון לכיתה י"ב

נוצר בבינה מלאכותית · נוסח הגמרא ורש"י: דפוס וילנא (מתוך ספריא). ההסברים והשאלות בניסוח שלנו.

המחוון מציג כיוון תשובה מלא. תשובה בניסוח אחר שמביאה את הנקודות המרכזיות ומבוססת על המקור מקבלת את מלוא הניקוד. בשאלות 9–12 הניתוח הוא שלנו, לפי ההיגיון של הסוגיה, ואינו פסק הלכה.

חלקים ב–ג

1. קבוצה א (דינים שתלויים במילה "בית"): פטור ממזוזה, פטור ממעקה, אינו מטמא בנגעים, אינו נחלט בבתי ערי חומה, אין חוזרים עליו מעורכי המלחמה. **קבוצה ב:** אין מערבים בו (עירובי חצירות), אין משתתפים בו ואין מניחים בו עירוב (בהמשך הגמרא מתקנת: שיתוף מניחים), אין עושים אותו עיבור בין שתי עיירות, אין האחים והשותפים חולקים בו. ניקוד: 3 לכל קבוצה מלאה.

2. ההנחה: שיעור "ארבע אמות על ארבע אמות" הוא שיעור אחד של "דירה". רבי פוסל סוכה פחות מכך, ולכן לשיטתו גם בית קטן כזה אינו דירה, והברייתא מתאימה לו (רש"י: "דלא חשיב סוכה בציר מד' אמות"). חכמים מכשירים סוכה קטנה, ומכאן משמע שמבנה כזה נחשב דירה, ואז גם לכל דיני בית היה צריך להיחשב בית (רש"י: "אלמא דירה היא והוא הדין לכל מילי דבית"). לכן נראה שהברייתא אינה כחכמים.

3. הגמרא מבחינה בין סוכה, שהיא דירת עראי, לבין בית, שהוא דירת קבע. בדירת עראי אדם מסתפק במקום מצומצם, ולכן גם לחכמים די בראשו ורובו ושולחנו (או ראשו ורובו). מבית קבע מצפים שיגורו בו באמת, והמבחן הוא מציאותי: "דיירי ביה אינשי", האם בני אדם נוהגים לגור במבנה כזה. פחות מארבע אמות על ארבע אמות אנשים אינם גרים בו דרך קבע, ולכן אינו בית. כך הברייתא מתאימה גם לחכמים. נקודה מרכזית לניקוד: השיעור נגזר מן התפקיד של המבנה, ולא ממידה אחת קבועה.

4. לפי רש"י: מזוזה, "מזוזות ביתך" (דברים ו); מעקה, "כי תבנה בית חדש" (דברים כב); נגעים, "ובא אשר לו הבית" (ויקרא יד); ערי חומה, "כי ימכור בית מושב" (ויקרא כה); עורכי המלחמה, "אשר בנה בית חדש" (דברים כ). ההנחה: המילה "בית" בתורה אינה כוללת כל מבנה, אלא מבנה שראוי לשמש בית, ומבנה שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו נקרא "בית".

5. (1) עירוב חצירות מצרף את כל בני החצר כאילו כולם גרים בבית אחד, ולכן צריך להניחו בבית הראוי לדירה, ובית קטן "לא חזי לדירה". (2) שיתוף מבואות מניחים בחצר שבמבוי, ובית קטן "לא גרע מחצר", כלומר אם מותר בחצר שאינה דירה כלל, ודאי מותר במבנה הזה. (3) הקושיה: לשון המשנה "עירובי חצירות בחצר" משמע שמניחים באוויר החצר, והרי משנה אחרת אומרת שעירוב שהונח בבית שער, אכסדרה או מרפסת אינו עירוב, ואלה מקומות טובים יותר מאוויר החצר. התירוץ: "אימא עירובי חצירות בבית שבחצר, ושיתופי מבואות בחצר שבמבוי". "בחצר" פירושו באחד הבתים שבאותה חצר, ולא באוויר.

6. עיבור: שתי עיירות קרובות נחשבות עיר אחת אם יש ביניהן מבנה (רש"י מביא כאן את המשנה במסכת עירובין על שתי עיירות שיש ביניהן בית). בורגנין, צריפים זמניים מערבה וקנים, מצטרפים לעיבור. המפתיע: בית קטן נראה מבנה חשוב יותר מצריף, ובכל זאת אינו מצטרף. התשובה: בורגנין "חזו למילתייהו", הם מתאימים בדיוק לייעוד שלהם, לינת לילה לאדם אחד (רש"י). בית מיועד לדירת קבע תמיד, ובית קטן אינו מתאים לייעוד הזה ("לא חזי למילתיה"). המבחן הוא התאמה לייעוד, ולא גודל או חוזק.

7. בתחילה הבינה הגמרא שמדובר בכפייה לחלק את הבית עצמו: מפני שאין בו ארבע אמות לא כופים לחלקו, ומשמע שאם יש בו ארבע אמות כן חולקים. הקושיה מן המשנה: חצר אין חולקים עד שיהיו בה ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה, כלומר שמונה אמות. אם כך, גם בית של ארבע אמות לא היה נחלק. הפירוש החדש: "אין בו דין חלוקה כחצר", כלומר הבית הקטן אינו מקנה לבעליו חלק בחצר המשותפת שלפניו, כמו שמקנה בית רגיל.

8. רב הונא: חצר מתחלקת לפי הפתחים. בדוגמה ארבעה פתחים, ולכן בעל שלושת הבתים מקבל שלושה רבעים ובעל הבית הגדול רבע (כדוגמת רש"י). הטעם לפי רש"י: החצר משמשת ליציאה וכניסה ולפריקת משאות לפני הפתחים. **רב חסדא:** כל פתח מקבל ארבע אמות לפניו (ברוחב הפתח), ומה שנשאר מתחלק בשווה: בעל שלושת הבתים מקבל שלוש רצועות של ארבע אמות, בעל הבית הגדול רצועה אחת, ואת השאר מחלקים חצי חצי. לפי רש"י, לבית קטן מארבע אמות אין דין חלוקה לא כרב הונא ולא כרב חסדא.

9. (1) "**בית כתיב בהו**": נימוק לשוני, המבנה אינו נקרא "בית" בלשון התורה: מזוזה, מעקה, נגעים, ערי חומה, עורכי המלחמה. (2) "**לא חזי לדירה**" / "**לא חזי למילתיה**": נימוק תפקודי, המבנה אינו ראוי לשימוש שהדין דורש: עירובי חצירות, עיבור. (3) "**למיסתר קאי**": נימוק של ציפייה לעתיד, המבנה עתיד להיהרס ולכן אינו מקבל זכויות של בית: חלוקה. (שיתוף מבואות יוצא מן הכלל: מותר, כי אינו צריך דירה.) ההבדל: נימוק לשוני תלוי בהגדרה של מושג בתורה; נימוק תפקודי תלוי במציאות, ולכן אם המציאות משתנה גם הדין יכול להשתנות. תשובה טובה תראה שבפועל הגמרא משתמשת במציאות ("דיירי ביה אינשי") גם כדי להגדיר את המילה "בית".

10. העיקרון: הדין נקבע לפי המטרה של כל מוסד הלכתי. מצוות סוכה מבקשת דירת עראי של שבעה ימים, ולכן מבנה מצומצם וזמני מספיק לה (לחכמים). דיני בית מתייחסים למקום מגורים קבוע, ולכן מבנה שאנשים אינם גרים בו דרך קבע, ושצפוי להיהרס, אינו בית. אותו מבנה פיזי יכול להיות "סוכה טובה" ו"בית גרוע" בבת אחת. הלקח: סוכה אינה בית מוקטן, אלא קטגוריה עם מבחן משלה.

11. עירובי חצירות: הלשון "בחצר" סותרת משנה אחרת, ולכן "אימא בבית שבחצר". חלוקה: הלשון "אין חולקין בו" סותרת את משנת חלוקת חצר, ולכן "אימא אין בו דין חלוקה כחצר". ג ע"א: "חסורי מיחסרא", משנה שנראית סותרת את עצמה. הדעה: אפשר לנמק לכאן או לכאן. ב"אימא" הגמרא בדרך כלל מפרשת את הכוונה של הלשון ואינה טוענת שהנוסח משובש; ב"חסורי מיחסרא" היא מוסיפה משפט, וזה קרוב יותר לתיקון. ניקוד לפי נימוק ולא לפי עמדה.

12. מזוזה: פטור, כי "בית כתיב" ומבנה פחות מארבע אמות על ארבע אמות אינו "בית" (וכך נפסק להלכה בשולחן ערוך, יורה דעה סימן רפו). שיתוף מבוי: מותר להניח בו, כי שיתוף מניחים אפילו בחצר שבמבוי, והמחסן "לא גרע מחצר". (מטרת השאלה היא יישום טעמי הגמרא; למעשה שואלים רב.)

חלק ד: שאלה בנוסח בגרות

א. שאלת "מאן תנא": לרבי, סוכה קטנה מארבע אמות פסולה, ולכן מובן שגם בית כזה אינו בית; לחכמים, שמכשירים סוכה קטנה, נראה שזו דירה ולכן גם בית. התשובה: חכמים מבחינים בין סוכה, דירת עראי, שמספיק בה מקום מצומצם, לבין בית, דירת קבע, שהמבחן בו הוא "דיירי ביה אינשי". 7 נק': 3 לשאלה, 4 לתשובה ולהבחנה עראי/קבע.

ב. בורגנין מצטרפים כי הם מתאימים לייעוד שלהם, לינת לילה לאדם אחד (רש"י "למלתייהו"). בית מיועד לדירת קבע תמיד, ובית קטן אינו מתאים לייעוד הזה (רש"י "דכל בית עשוי לדירת קבע תמיד"). 6 נק'.

ג. בית רגיל עומד להתקיים, ובעליו צריכים את החצר לפריקת משאות ולכניסה ויציאה, ולכן מקבל חלק בחצר. בית קטן עתיד להיהרס, ולכן אינו מקבל חלק. הקשר: לפי רש"י, לבית קטן אין דין חלוקה לא כרב הונא (לפי פתחים) ולא כרב חסדא (ארבע אמות לכל פתח). 6 נק'.

ד. שתי ראיות לייעוד ושימוש: "דיירי ביה אינשי" (מבחן מציאותי), "לא חזי לדירה", "בורגנין חזו למילתייהו", "למיסתר קאי". ראיה למידות: השיעור עצמו, ארבע אמות על ארבע אמות. תשובה מלאה תראה שהמידה משמשת סימן לשאלה אם המבנה ראוי לייעודו. 6 נק'.